

BARBIDE TANTS EUROOPA HÄÄBUVA KULTUURI HAUAL

REIN TOOTMAA

„**BARBARID**“. Lavastus: **Hardi Volmer**. Käsikiri: **Andrus Kivirähk** ja **Hardi Volmer**. Kujundus: **Hardi Volmer**. Kaamera: **Urmus Jõemees**. Assistent: **Ragnar Neljandi**. Valgus: **Roland Tiik**. Animatsioon: **Märt Kivi** ja **Andres Tenusaar**. Muusika: **Sven Grünberg**. Heli: **Avo Ulvik**. Nukud ja dekoratsioonid: **Küllli Jaama**, **Kaarel Kübarsepp**, **Ene Mellov**, **Taivo Müürsepp**, **Piret Saarepuu**, **Mait Eerik** ja **Einar Maarits**. Näitlejad: **Elisabeth Tamm**, **Tiit Sukk**, **Taavi Teplenkov** ja **Tõnu Oja**. Montaaž: **Urmus Jõemees** ja **Hardi Volmer**. Tootmisjuht: **Maret Reisman**. Produutsent: **Arvo Nuut**. 35 mm, 16 min 30 s, värviline. © Nukufilm, 2003.

Kinotegijate käest kuulsin juba põneval nõukogude ajal ütlemist, et kui on olemas hea stsenaarium, siis võib sellest režissöör heal juhul ka hea filmi teha; halva stsenaariumi puhul olevat see peaaegu et võimatu. Kes on see mõõdu-mees, kes ütleb, mis on hea/halb, ilmselt jääbki see alati küsitavaks. Igal juhul on hea mainega multifilmitegija **Hardi Volmer** otsustanud populistliku ja oma küsitava maitse(tuse)ga üllatanud ehk siis hea maitse piiril balansseeriva **Andrus Kivirähi** stsenaariumi põhjal animafilmi valmis teha.

Üldiselt peetakse barbaarseks – „**Barbarid**“ –, kui keegi küsib, mis on

selle/tolle/kolmanda kunstiteose mõte. Tavaliselt vastatakse, et jah, mees, kui seda mõtet saaks kahe-kolme lausega väljendada, poleks kunstiteost ennast ju vajagi. Kena mõttekäik küll, aga mingit mõtet peaks iga kunstiline oopus endas ikkagi sisaldama ning üldjuhul peaks see arusaadav ja kuidagi sõnastatav olema, vähemasti kirjanduses ja filmikunstis (muusikas ja kujutavas kunstis on asi teisiti, need „löövad“ otse alateadvusse). „Barbaritest“ annab mingit tänapäeva kultuurikontekstis märkimisväärset mõtet aga otsida usinamalt kui nõela heinakuhjast või on see mõte seal sees nii enesestmõistetav, et selle peale on raske tulla. No hea küll, **Barbid** on **barbarid**, sest nad on äravahetamiseni sarnased ja manipuleeritavad.

Aga mis siis sellest. Standardiseerumis- ja nivelleerumisprotsessidega nii inimeste mõtlemises kui ka käitumises ning selle ohtlikkusega tegelesid juba 1960-ndatel intensiivselt **Ionesco**, **Mrożek**, **Grotowski** ja paljud teisedki nii kirjanduses, teatris kui ka kinolinal. Miks seda teemat nelikümmend aastat hiljem üles võtta, kui asja kohta midagi uut öelda pole! Ja minu meelest „**Barbarites**“ seda pole, vahest ainult **Barbide** teema, sest nelikümmend aastat tagasi see asi tõesti nii jube ei olnud, et laste maitset võimsalt juba tite-east saadik teadlikult ja ühes suunas kujundatud

„Barbarid“, 2003. Režissöör Hardi Volmer.

oleks. Aga see on ju kõigile teada, kuidas nende asjadega praegu lood on. Et seda välja tuua ja sellisest asjast filmi teha, on üsna mõttetu käik.

Aga mine tea, vahest ma eksin; ehk on siiski mõtet meie tänastele pubekatele teadvustada, kui kole ja hirmus selline järjest rohkem ja rohkem ühetaoliseks muutumise protsess tegelikult on, viies inimlikkuse täieliku hävinguni; olgu filmis selle näiteks kas või sümpaatse roboti tapmine Barbide poolt. Tänastele täiskasvanutele selles filmis küll mingit uudist pole; lastele kindlasti. Iseasi, kas nad sellest ka õppust võtavad. Aga ehk mõni võtabki ja asi seegi. Paraku ei usu ma aga eriti, et see film on (ainult) lastele mõeldud ja tehtud. Nad ei tea, mis sõna „barbar“ tähendabki. Kooliõpilaste kõnepruugis seda sõna küll ei kohta. Ja näe, nõel heinakuhjas on juba käe ulatuses: Barbid ongi barbarid – sõna saab ehk noorte teadvuses hoopis uue, nüüdisaegse tähenduse.

Tegelikult on asi rohkem kui kahe otsaga, teemast hargneb juhtmeid nii

siia- kui sinnapoole. Jah, see standardiseerumine on Euroopa-Ameerika kultuurisfääri probleem ja selle võimendamine vahest vajalikki. Aga see töö on ammu ära tehtud ja kõigile selge. Idas ei peeta näiteks ühesuguseks olemist (ühesuguselt maalimist/kirjutamist) mitte sugugi pahaks; vastupidi, see on väärtus omaette. Traditsiooni hoidmine on suurem väärtus kui originaalitsemine. Paraku on meie kultuurisfääris sajandeid kultiveeritud ego-kultus andnud vastupidise tulemuse. Suundumus olla teistest erinev (mis oleks nagu väärtus omaette) on viinud selleni, et muututakse üha järjekindlamalt ühetaoliseks. Imelik, aga Indias, Hiinas, Jaapanis, kus tehakse panus just sellele, mis meis on ühist, mitte ei tähtsustata inimeste erinevust (erinevad oleme ju nangunii), toimib asi vastupidises suunas – kui tänapäeva ameerika elulaadi mõjud välja arvata.

Mis puutub nüüd Ameerikasse, siis külvab see oma seemet üle ilma üha suurema intensiivsusega – niikaua, kui

„Barbarid“.

kogu see võõrale maale tunginud tsunft üldse maa pealt ära pühitakse. Ma ei taha olla mingi **Nostradamus**, aga kõik märgid viitavad sellele, et ära see pühitakse. Ja mida meie siin räägime Euroopasse minekust. Me ju tegelikult ei lähegi sinna, me läheme otse Ameerikasse. Suurem osa meie noorte väärtusorientatsioonist on juba USA-meelne. Vaadake ise ja te näete. On vahest üksikuid noori, kes teavad midagi Euroopa kultuurist; samal ajal käiakse kinos vaatamas Hollywoodi kommertsfilme, juuakse kokakoolat ja aetakse ülima naudingu endale kesse friikartuleid ja hamburgereid või tont teab, kuidas kogu seda kraami nimetada. See on barbaarne, jah, aga sellest filmis eriti juttu ei tehta. Kui, siis väga kaudselt.

Nüüd siis barbaarsusest – filmi nimi on ju „**Barbarid**“. Kes vähegi ajalugu tunneb, see teab, et need roomlastelt nime saanud ja meie mõistes siiani „barbarid“ elasid palju elutervemat ja väärikamat elu kui roomlased. Võetagu kas või **Attila** ja tema impeerium, või **Tšin-**

gis-khaan, kellest meie ajalookäsitlus on siiani maalinud vaid jubedusi! Meie kultuuri alustalaks peetud nn antiikmaailmas (eriti Roomas) elati tegelikult palju barbaarsemalt. Ja meie oleme ju selle kultuuri peal üles kasvanud. Mida siis tahtagi meie praegusest tsivilisatsioonist!? Rafineeritud barbaarsus, mida nimetatakse demokraatiaks; Barbinnu-kultus igal tasandil... Sedasi arutledes hakkab film ka mingit mõtet endale külge võtma.

Kui nüüd kirjutise algusosa juurde tagasi pöörduda, siis ei pääse mööda Kivirähi loomingulisest meetodist. Õpinud ära meie kultuuris vohava kirjutamisose, moondata ta meile kõigile teada olevaid tekste nende pea peale pööramisega. Kõik me teame ju muinasjuttu Lumivalgeskesest ja seitsmest põialpoisist (mis ongi „Barbarite“ alusmaterjal), kirjandusega rohkem kursis olevad inimesed teavad samuti, et Rehepapi kuhu ei ole tema välja mõeldud. Võrumaa kirjanikud, näiteks **Jaan Vahtera** jt on rehepapist palju lugusid kirjutata-

„Barbarid“.

nud. Samuti ei ole Vanakuri ehk Vanatont (tal on eesti folklooris kümneid nimmesid) samastatav Saatana endaga, vaid ta on üks üpris heatahtlik vanake, kes aeg-ajalt vempe viskab, tegemata tegelikku kurja nagu Lucifer. Täpselt samasuguses käsitluses on Kivirähk neid tegelasi ka oma romaanis esitlenud. See on kõik laenatud ja kompileeritud värk, isegi Taud personifitseerituna nägusa nooruki kujusse pole midagi uut. Kui olete juhtunud lugema **Matthias Johanni Eiseni** või kellegi teise eesti mütooloogia alaseid teoseid, siis ju paistab see kõik läbi. Muidugi ei saa vaidlustada mõningaid ilusaid kohti Kivirähi loomingu, aga see ei korva kogu seda barbaarsust, mis ta oma kirjatükkidega produtseerib. Kalevipojast on tehtud täielik äpu, „**Rehepapp**“ on meie esivanemate ellusuhtumise ja uskumuste mõnitamine. Kui meie esivanemad olid nii lollid, et mõisa sahrvis moosi asemel seepi sõid, kust siis Kivirähk ise tulnud on?! Kukkunud taevast nagu murumuna või! Kui asja geneetilist liini pidi võtta,

siis peaks sellise esivanemate mõnitamise väljamõttele pasteedi asemel sitta sööma.

Mingem Kivirähi loomemeetodi alal veel edasi. Olen uurinud groteski, absurdi, satiiri, huumorit jt tegelikkust kõverpeegeldavaid vorme ning olen sellest saanud teadmise, et kõigi nende žanrite kood muutub ajas. Näiteks see, mis oli naljakas 1930-ndatel, ei aja praegu enam kedagi naerma. Sellega seoses tundub mulle, et suurem osa eesti tänaseid nn humoriste ei ole ära tabanud praeguse aja naljategemise koodi. Punnitatakse nalja teha küll, aga ei kuku eriti välja. Vaid vanameister **Eino Basikin** suudab veel nalja teha; ka **Toomas Kall** on väga hea. **Vladislav Koržets** oli ka hea, kuni ta veel viina võttis, aga pärast kärakaviskamise mahajätmist ta enam eriti nalja ei tee, tema püüab nüüd kala ja annab välja kalameeste kalendreid, kus „tippvõtu“ asemel on igal leheküljel kirjutatud „tippvitt“. (Vaat, on naljamees, tahtmatagi nalja teha, teeb seda ikka!) Teistel ma seda kaasaegse

„Barbarid“.

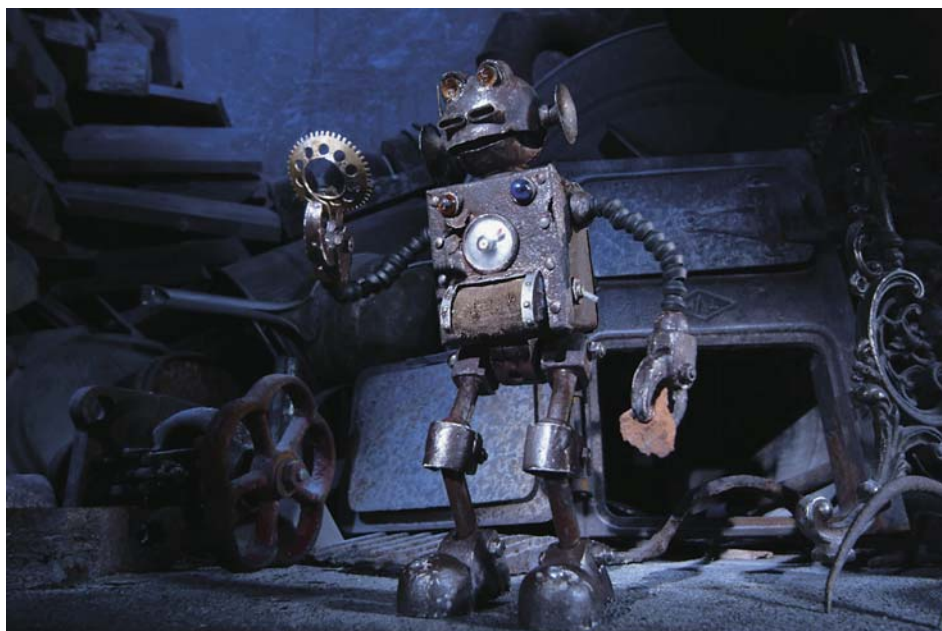
elu tuiksoonel pulseerivat naljasoont pole tähendanud.

Kivirähk ju püüab ka hirmsasti nalja teha, aga mind see küll naerma ei aja. Arvan sedamoodi sellepärast, et need on mõtestamata naljad; mehaaniliste nippidega konstrueeritud. Seda enam paneb imestama, miks meie tippnäitlejad (**Tõnu Aav**, **Aarne Üksküla** jt) tema näidendites mängivad. Mäletan, et omal ajal vaatasime kinos korduvalt nõukogude rahvaste nn komöödiaid, kus sai naerda selle üle, kui halenaljakalt on püütud nalja teha. Ajas naerma tõesti. Kivirähi näidendites ei aja isegi see naerma. Igal kunstiliste taotlustega oopusel peaks olema oma vorm ja sisu (kõlaga see pealegi vanamoeliselt) ehk koor ja iva. Koore üle (**Hardi Volmeri** töö) ma ei nurise, see oli väga hea. Ka **Sven Grünbergi** muusikaline kujundus oli ergutav. Küll ei leidnud ma linatsest üles iva.

Olen siin pajatanud Kivirähist ja tema loomingulisest meetodist, mis seisneb peamiselt tegelikkuse ja juba ole-

masolevate lugude mehaanilises ja mõtestamata äraspidistamises. Ükskõik mida kõverpeegeldades nalja teha oleks igale koolijütsilegi võimete kohane, kui talle natuke vastavasisulist õpetust anda. Kui keerata näiteks Toompea puud teistpidi, juured taeva poole, kas see on siis naljakas?

Film ise on kompositsiooniliselt paigas, kaadrivahetus korrektne, nukud ilusad. Eriti sümpatiseerisid robotitest põialpoisid, kes Lumivalgekest hoidsid ja kurja kuninganna eest kaitsesid. Kui sellest oleks ka kasu olnud, oleks asi vähemalt ilus. Aga näe, ei olnud! Päästetud Lumivalgekesest sai samasugune nukk kui kuninganna ja ülejäänud statistid. Positiivsuse puudumine võttis kogu loolt poesia ära. Ma ei saa aru, milleks lõhkuda muinasjutte, mille najal me oleme üles kasvanud ning head ja kurja õppinud. Mis paranoia see on, mis selliseid asju tegema sunnib? Lõhkuda müüte, milles sisalduvale väärtusorientatsioonile on kogu meie kultuur rajatud, on raudamlikult destruktivne te-

Urmas Joemehe fotod

„Barbarid“.

gu. Mulle võidakse ju vastu väidelda tuhandet moodi: et tegemist on hoiatus-teosega jne. Aga nagu eespool kirjutasin, on see töö juba nelikümmend aastat tagasi ära tehtud. Teiseks on Kivirähi kontseptsioon muinasjutust nii ähmane, et sellest polegi midagi aru saada.

Mis see siis tähendab, et kui lõpp sai kokku algusega ja Barbid hõiskasid kooris: „You are my Queen“ (neid oli seal kaks, pidanuks ehk olema „Queens“) – mis siis selles lõpus algusega võrreldes muutunud oli? See või, et kuninganna ja Lumivalgekese kered ja pead olid ära vahetatud! No ja mis siis sellest? See, et kõik naisolevused alates kuningannast ja lõpetades Lumivalgekese olid ära vahetamiseni sarnased, tuli ju kohe filmi alguses välja. Tuhkatriinu võib sama hästi olla kuninganna kui kuninganna Tuhkatriinu. Prints ja kerjus. Nii kuulud lood. Milleks see tohuvabohune filmiversioon? Vihje mingile kaksikmonarhiale või?

Midagi tahtsin veel öelda, aga jääb seekord vist ütlemata.

Aga ütlen ikka ära, sest kui midagi on keelel, on väga raske seda ütlemata jätta, hakkab vaevama. **Teinema** nimelt ütles mulle, et kirjuta sellest filmist hea arvustus. Küsisin, et kuidas ma saan head lugu kirjutada, kui ma filmist enda jaoks sõnumit ei leia. Sulev väitis, et kuidas seal siis head ei ole – Barbid on tehtud barbariteks – ja juba see väärib kiitmist. (Teinema kui eesti filmi patrioodi jaoks on iga film kiiduväärt.)

Meie allakäivas kultuuris (mis on käinud alla juba vähemalt kakssada aastat), oleks kunsti missioon seda vee peal hoida, mitte alustalasid hävitada. Kui filmitegijad on tahtnud sekundeerida meie ühiskonnas ja kogu kultuurisfääris valitsevale kaosele, siis on nad aga küll otse naelapea pihta pannud. Sellises tõlgenduses oleks see siis igati kohane oopus. Tõesti barbaarne nagu meie aegki.

ÕNNITLEMEDI!

7. märts

HEINO PEDUSAAR

*helirežissöör, -restauraator,
diskograaf – 75*

7. märts

AIGAR VAHEMETS

prosaist, stsenarist ja näitekirjanik – 70

8. märts

KALJU KOMISSAROV

*lavastaja, näitleja, filmirežissöör ja
teatripedagoog – 60*

12. märts

RAIVO TRASS

näitleja ja lavastaja – 60

13. märts

TATJANA PUTNIK

filmioperaator – 60

15. märts

JAAN LAUR

viulimängija – 60

15. märts

MARJE AARE

poplaulja – 60

17. märts

KERSTI ROSENBERG

poplaulja – 50

19. märts

TIIT HÄRM

*balletitantsija, -lavastaja ja
ballettmeister – 60*

20. märts

REIN RAAMAT

stsenarist, režissöör ja kunstnik – 75

21. märts

ENN-AARE MÄND

RAMi laulja – 70

21. märts

TOOMAS TUULSE

helilooja – 60

24. märts

JAAN-WILLEM SIBUL

laulja – 50

27. märts

VIIVE ERNESAKS

*pianist, kontsertmeister,
muusikajuht – 75*

27. märts

BORIS LEHTLAAN

poplaulja – 60

28. märts

KALJU KARASK

laulja ja näitleja – 75

28. märts

JAAN TOOMING

lavastaja, näitleja ja filmirežissöör – 60